

INTERNET TARMOG‘IDA SHAXSIY DAXLSIZLIK HUQUQINI HIMOYA QILISHNING DOLZAB MASALALARI

Abduxamidov Sardor Abduvali o‘g‘li

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi tinglovchisi

abdukhamidovsardor1515@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada bugungi kunda Internet tarmog‘ida shaxsiy daxlsizlik huquqi tushunchasi, ushbu huquqning kibermakonda buzilish holatlari va mazkur huquqni huquqiy jihatdan himoya qilishning o‘ziga xos murakkabliklari muhokama qilingan. Shuningdek, muallif maqolada sun‘iy intellekt texnologiyalari tomonidan shaxsiy daxlsizlik huquqini buzish holatlari haqida ham to‘xtalib, yakunda o‘z qarashlarini bayon qilgan.

Kalit so‘zlar: *Shaxsiy daxlsizlik huquqi, Internet, inson huquqlari, Sun‘iy intellekt, ChatGPT.*

ACTUAL ISSUES OF PROTECTING RIGHT TO PRIVACY ON THE INTERNET

ABSTRACT

This article discusses the concept of the right to privacy, cases of violation of this right in cyberspace and specific complexities of legal protection of this right on today’s Internet. Moreover, in the article, the author also touched on cases of violation of the right to privacy by artificial intelligence technologies, and finally expressed his views.

Keywords: *Right to privacy, Internet, human rights, Legal regulation, Artificial intelligence, ChatGPT.*

Hozirgi davrda dunyoda hech bir davlat yoki mintaqa internetning ta’siri yoki u keltirib chiqarishi mumkin bo‘lgan zaifliklardan himoyalangan emas. Bugun axborot texnologiyalari rivojlanishning shunday bosqichiga kirdiki, endilikda uni hech qanday kuch to‘xtata olmasligi tobora oydinlashib bormoqda [1]. Bunday jadal rivojlanish

sharoitida kibermakonda bo‘ladigan munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish, inson huquqlarini, shu jumladan, shaxsiy daxlsizlik huquqini ta’minlash davlatlar va qator xalqaro tashkilotlar oldida o‘ziga xos qiyinchiliklarni va aytish mumkinki yechimi o‘ta murakkab bo‘lgan muammolarni tug‘dirmoqda.

Ilmiy ishlar tahlili shuni ko‘rsatmoqdaki, Internet tarmog‘ida inson huquqlarini, xususan, shaxsiy daxlsizlik huquqini himoya qilish masalasi milliy olimlarimiz tomonidan o‘rganilmagan. Shu sababli, ilmiy maqolada asosan, chet ellik olimlarning ilmiy ishlariga murojaat qilindi.

Kay Mathisen, Sofie Stalla-Bourdillon, Joshua Filips, Mark D. Ryan, Bart Custers, Michael McFarland, Warren, S.D., Brandeis kabilar shaxsiy daxlsizlik, xususan internet tarmog‘ida shaxsiy daxlsizlik huquqini himoya qilish bo‘yicha tadqiqot olib borgan.

Tadqiqot olib borishda ilmiy bilishning tarixiy, tizimli, mantiqiy (analiz, sintez), statistik usullaridan foydalanildi.

Qayd etish kerakki, bugungi kunda inson huquqlari tobora ko‘proq internet tarmog‘ida amalga oshirilmoqda va tabiiyki, eng ko‘p internet tarmog‘ida buzilmoqda [2]. Shu sababli, internetdan foydalanishni huquqiy jihatdan tartibga solishga oid xalqaro standartlarni ishlab chiqish bugun har qachongidanda dolzarb hisoblanadi.

Internetni huquqiy jihatdan tartibga solish – bu hukumatlar tomonidan fuqarolar internetda nimalardan foydalanishi mumkinligi, nimalardan foydalanishi mumkin emasligi, tranzaksiyalar qanday amalga oshirilishi, kelishmovchiliklar qanday hal qilinishi va qonunlar hamda qoidalarning buzilishiga davlat qanday munosabatda bo‘lish kerakligini aks ettiruvchi bayonotlar va deklaratsiyalardir. Bu ko‘p hollarda foydalanuvchilarga internet orqali nimalarni qilishi mumkinligini tushunishga yordam beradi [3].

Internetdan foydalanishni huquqiy jihatdan tartibga solishning dolzarbligini quyidagicha izohlash mumkin. Internet butun dunyoda keng tarqalmoda va internetdan foydalanuvchilar soni shiddat bilan o‘sib bormoqda. Bu esa o‘z navbatida, avvalo,

inson huquqlari, xususan, shaxsiy daxlsizlik huquqi uchun jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bundan tashqari, so'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlantirilishi ham internet tarmog'ida inson huquqlarini ta'minlashni murakkablashtirmoqda.

Shaxsiy daxlsizlik – bu fundamental inson huquqi bo'lib, avtonomiya va inson qadr-qimmatini himoya qilish uchun muhim hisoblanib, boshqa ko'plab inson huquqlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shaxsiy daxlsizlik begona shaxslarning muayyan shaxsning shaxsiy hayotga asossiz aralashuvlaridan himoyalanish imkoniyatini taqdim etadi.

Hukumatning xavfsizlikni ta'minlash borasidagi choralari ko'pincha shaxsiy daxlsizlik huquqiga aralashishga olib kelmaydi, masalan, telekommunikatsiyaning keng ko'lamli monitoringini. Biroq shaxsga doir ma'lumotlarning xavfsizligini ta'minlash davlatlar tomonidan emas, balki Google, Meta(Facebook), Instagram kabi ijtimoiy tarmoqlar va Apple, Microsoft kabi ulkan xususiy korporatsiyalar tomonidan amalga oshirish orqali shaxsiy daxlsizlik huquqini qay darajada kafolatlash mumkin degan asosli savolni tug'dirishi tabiiy. Zero, ular davlat tomonidan ta'minlanishi mumkin bo'lgan huquqlar himoyasini, odatda, kafolatlay olishmaydi. Vaholanki, bugungi kunda shaxsga oid ma'lumotlarning internet tarmog'ida tarqalib ketish holatlarini kam deb bo'lmaydi.

Hukumat nazoratidan tashqari, korporativ ma'lumotlarni yig'ish nuqtai nazaridan, millionlab Google foydalanuvchilari o'zlarining qidiruvlari Google tomonidan doimiy ravishda ro'yxatga olib borilishini e'tirof etishadi. Shu sababli, ba'zi mualliflar shaxsiy hayotni himoya qilish davri nihoyasiga yetdi, degan fikrni ilgari surishadi va buni quyidagilar bilan asoslashga harakat qilishadi.

Birinchidan, deyarli hamma narsa ro'yxatga olib boriladigan raqamli jamiyat shaxsiy daxlsizlik huquqini ta'minlashga kamroq joy qoldiradi.

Ikkinchidan, ko'p odamlar o'zlarining shaxsiy ma'lumotlariga qiziqmaydilar (yoki e'tiborsizlik qiladilar).

Uchinchidan, terrorchilik xurujlarining oldini olish va uyushgan jinoyatchilikka yo‘l qo‘ymaslik bilan bog‘liq manfaatlar shaxsiy daxlsizlik manfaatlaridan muhimroq hisoblanadi [4].

Biroq boshqa bir yondashuvga ko‘ra, shaxsiy daxlsizlik huquqi, ehtimol, hozirgi zamonaviy axborot texnologiyalari bilan bog‘liq muhokama qilinadigan birinchi eng asosiy huquqdir [5] va bu, ehtimol, raqamli texnologiyalar nuqtai nazaridan eng ko‘p muhokama qilinadigan [6] va qilinishi lozim bo‘lgan inson huquqidir.

Shaxsiy daxlsizlik huquqining qay darajada dolzarbligi va muhimligini quyidagi bir qancha muhim sabablar bilan asoslash mumkin:

Birinchidan, nozik shaxsiy ma‘lumotlarning oshkor etilishi bilan insonga osongina zarar yetkazish (ta’sir ko‘rsatish va uni boshqarish) mumkin va buning ko‘plab usullari mavjud. Misol uchun, shaxsiy yoki oilaviy siri, tibbiy ma‘lumotlar, psixologik testlar va suhbatlar, sud hujjatlari, moliyaviy hisobotlar - banklar, kredit byurolari yoki IRS - ijtimoiy yozishmalar, Internetda tashrif buyurilgan saytlar va boshqa turli manbalarda inson hayotining ko‘plab tafsilotlari mavjud [7].

Ikkinchidan, shaxsiy daxlsizlik huquqi o‘z taqdirini o‘zi belgilashi lozim degan g‘oyani ilgari suradi. Albatta, bunda ham ma‘lum chegaralar mavjud, ammo inson o‘z hayotini boshqarishning muhim usullaridan biri bu kim bilan va qanday munosabatda bo‘lishini tanlay olishidir.

Uchinchidan, shaxsiy daxlsizlik insonlarga erkin qaror qabul qilish va o‘z fikrini erkin bayon eta olish imkoniyatini beradi.

Odatiy insonning ijtimoiy hayoti boy va rang-barang bo‘lib, u juda ko‘p turli xil rollar va munosabatlarni o‘z ichiga oladi. Ularning har biri o‘z “shaxs”ini, o‘z “yuz”ini talab qiladi. Bu ikkiyuzlamachilikni anglatmaydi, shunchaki shaxsiyatning turli tomonlari turli rollarda namoyon bo‘lishini bildiradi. Shu sababli, shaxsiy ma‘lumotlar ustidan nazorat qilinishi, uning qanday va kimga oshkor etilishi insonning jamiyatdagi o‘z o‘rnini tanlash va amalga oshirish qobiliyatida muhim rol o‘ynaydi [8].

Tadqiqotlarga ko'ra, muayyan shaxs o'zining nozik shaxsiy ma'lumotlaridan xabardor boshqa shaxslar tomonidan **shantaj yoki tovlamachilik** qurboniga aylantirilish ehtimoli yuqori.

Bundan tashqari, bugungi davrda sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlantirishi shaxsiy daxlsizlik huquqiga nisbatan yangi xatarlar keltirib chiqarmoqda. Xususan, 2023-yil 31-mart kuni Italiyaning shaxsiy daxlsizlik bo'yicha milliy regulyatori OpenAI yaratuvchilarini "shaxsiy ma'lumotlarni noqonuniy yig'ish"da ayblab, ChatGPT sun'iy intellekt chatbotidan foydalanishni samarali tarzda cheklash bo'yicha taqiqni joriy etdi [9]. Italiyaning shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish agentligi bu harakatni "ChatGPT shaxsiy daxlsizlikni hurmat qilmaguncha davom etadigan" vaqtinchalik chora deb atadi [10]. Ma'lum bo'lishicha, 2023 yilning 20 mart kuni chatbotda ma'lumotlardagi buzilish tufayli ba'zi foydalanuvchilar boshqa foydalanuvchilarning xabarlari va suhbatlar tarixini, shuningdek, pullik xizmat abonentlarining ismlari, familiyalari, elektron pochta manzillari va to'lov ma'lumotlarini ko'rishlari mumkin bo'lib qoldi.

Agentlik OpenAI ning **ma'lumotlarni to'plash amaliyotini** va ChatGPT ma'lumotlar bazasida saqlanuvchi ma'lumotlarning qamrovi qonuniyligini shubha ostiga qo'ydi. Agentlik, shuningdek, chatbotda voyaga etmaganlarning nomaqbul javoblarga duchor bo'lishiga yo'l qo'ymaslik uchun yoshni tekshirish tizimining mavjud emasligi muammosiga ham duch keldi [11].

Italiya dunyoda birinchi bo'lib bunday ta'qiqni joriy etgan davlat bo'lsada, shunga o'xshash qo'rquv va xavotirlar butun dunyoda, shu jumladan AQShda ham kuchayib bormoqda. Misol uchun, 2023 yilning aprel oyi boshida sun'iy intellekt va raqamli siyosat markazi (Center for AI and Digital Policy) Federal Savdo Komissiyasi (Federal Trade Commission)ga ChatGPT ning so'nggi versiyasi bo'lgan GPT-4 ustidan shikoyat bilan murojaat qilib, uni "keng miqyosda ommaviy kuzatuvni amalga oshirish" qobiliyatiga ega ekanligini ma'lum qildi [12].

Ta'kidlash joizki, shu kunga qadar ham 1000 dan ortiq sun'iy intellekt bo'yicha ekspertlar, tadqiqotchilar va qo'llab-quvvatlovchilar, jumladan, Tesla bosh direktori Ilon Mask OpenAI kabi "gigant" sun'iy intellekt yaratuvchi kompaniyalarning "hech kim tushuna olmaydigan, (harakatlarini) oldindan bashorat qila olmaydigan yoki ishonchli tarzda nazorat qila olmaydigan yanada kuchli raqamli sun'iy intellektlar"ni yaratishni kamida olti oyga zudlik bilan to'xtatishiga chaqirib kelgan [13].

Xulosa qilib aytganda, bugungi davrda dunyo davlatlari oldida yangicha talab - inson huquqlarini nafaqat an'anaviy shaklda (oflaynda) ta'minlash, ayni paytda ushbu huquqni onlayn shaklda ham xavfsiz amalga oshirishga imkon yaratish vazifasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, internet tarmog'ida shaxsiy daxlsizlik huquqini lozim darajada himoya qilish maqsadida "Xavfsiz onlayn muhit to'g'risida"gi va "Internet tarmog'ida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida"gi qonunlar[14]ni qabul qilish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bundan tashqari, aholi orasida internet tarmog'ida shaxsiy va oilaviy ma'lumotlari xavfsizligini ta'minlashga oid yo'riqnoma va qo'llanmalar ishlab chiqish hamda bu to'g'risida doimiy tushuntirishlar olib borish lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Internet Law. A concise guide to regulation around the world. Edward Swan.
2. Kay Mathisen, "Raqamli asrda inson huquqlari" Arizona universiteti professori.
3. Internet Law. A concise guide to regulation around the world. Edward Swan.
4. BOOK REVIEW, Review of Privacy vs Security, Privacy vs Security, Sophie Stalla-Bourdillon, Joshua Philips and Mark D. Ryan, Springer, Springer Briefs in Cybersecurity, pp. 1-115, Softcover: €52.99, 2014, ISBN: 9781447165293
5. Warren, S.D., and Brandeis, L.D. (1890) The right to privacy; the implicit made explicit, Harvard Law Review, p. 193-220. The earlier technologies of the industrial revolution (such as the steam engine) and discussions on human dignity related to it are not considered to be information technologies.

6. New digital rights: Imagining additional fundamental rights for the digital era, Bart Custers, computer law & security review 44 (2022) 105636
7. Why We Care about Privacy, Michael McFarland, S.J. Markkula Center for Applied Ethics at Santa Clara University;
8. Why We Care about Privacy, Michael McFarland, S.J. Markkula Center for Applied Ethics at Santa Clara University;
9. Italian regulators order ChatGPT ban over alleged violation of data privacy laws, <https://www.theverge.com/2023/3/31/23664451/italy-bans-chatgpt-over-data-privacy-laws>;
10. Italy's privacy watchdog bans ChatGPT over data breach concerns, <https://www.theguardian.com/technology/2023/mar/31/italy-privacy-watchdog-bans-chatgpt-over-data-breach-concerns>;
11. ChatGPT is temporarily banned in Italy amid an investigation into data collection, <https://www.npr.org/2023/03/31/1167491843/chatgpt-italy-ban-openai-data-collection-ai>;
12. CAIDP FTC Complaint, In the matter of Open AI, March 30, 2023 (NOW LIVE), <https://www.caidp.org/cases/openai/>;
13. Italy's privacy watchdog bans ChatGPT over data breach concerns, <https://www.theguardian.com/technology/2023/mar/31/italy-privacy-watchdog-bans-chatgpt-over-data-breach-concerns>;
14. Нуқуқ ва рақамлаштириш. Право и цифровизация. Law and digitalization. (и многое другое) telegram kanali. URL: <https://t.me/lawdigital888>;